

TÜRK KÜLTÜRÜ İÇİNDE BOZKIR (KONYA) DÜĞÜN GELENEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF BOZKIR (KONYA) WEDDING TRADITION IN TURKISH CULTURE

ОЦЕНКА СВАДЕБНЫХ ТРАДИЦИЙ БОЗКЫРА (КОНЬЯ) В ТУРЕЦКОЙ КУЛЬТУРЕ

Atilla KARTAL*

ÖZ

Toplumların temel taşı ailedir. Aile birliğinin kurulması evlilikle başlamaktadır. Evlilik sadece neslin devamı olarak değil, toplumsal kabulün ve statünün onaylanma aşamasından geçtiği bir süreçtir. Bu çalışmamızda evlenme geleneğine bağlı olarak Bozkır ve köylerindeki geçmişten günümüze süregelen veya unutulmuş düğün gelenekleri ele alınacaktır.

Geleneksel Türk düğünleri içinde Bozkır (Konya) ve köyleri örneklem olarak belirlenmiştir. Bu makale gelenek, inanç ve uygulamalar merkezinde halk bilimi yöntemleri kullanılarak ortaya konmuştur. 2015-16 yılları arasında gerçekleştirdiğimiz saha çalışmamız nitel araştırma yöntemlerine dayanmaktadır. Veriler, görüşme (mülakat), katılımlı ve katılımsız gözlem metotlarıyla derlenmiştir. Türk düğünleri içinde mitik inançlarla ilgili uygulamalar yaşamaktadır. Belirlediğimiz örneklem alanında gerçekleşen düğünlerde toplum mitolojik inançların kökeninin farkında olmasa da gelenekler, kültürel mirasın aktarımı sayesinde varlığını korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bozkır (Konya), Kültür, Evlilik, Düğün, Uygulama, Ritüel

ABSTRACT

The headstone of society is family. The foundation of family unity begins with marriage. Marriage is not just for the next generation, but social acceptance and status are also important processes as they mean passing through the approval phase. In this study, wedding traditions will be examined depending on the marriage traditions in the Bozkır region and its villages from the past to the present as regards both lost and still practiced rituals.

Bozkır region and its villages have been determined as samples of traditional Turkish weddings. This article has been composed by using tradition, belief and practices as central concepts with folkloric compilation and analysis methodology. The field work we carried out between 2015-16 is based on qualitative research

* Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi , atilla42@gmail.com
10.17498/kdeniz.361328

methods. The data were compiled through interview participation and unattended observation methods. There are practices related to mythical beliefs in Turkish weddings. In the sample area we have determined that although society is not aware of the origin of mythological beliefs rooted in still practiced weddings ceremonies, traditions still maintain their existence through the transfer of cultural heritage.

Key Words: Bozkır (Konya), Culture, Marriage, Wedding, Practise, Rıual

АННОТАЦИЯ

Фундаментом общества является семья. Основой семьи является брак. Брак не служит исключительно для продолжения рода, и не является просто способом получения социального признания, статуса в процессе утверждения. В этой работе свадебные традиции будут изучены нами на основе действующих или забытых традиций бракосочетания Бозкыра и его округов.

Бозкыр и его деревни были определены как пример традиционных турецких свадеб. Статья была выдвинута в центре традиций, убеждений и практик с использованием методов публицистики. Наша работа, которую мы проводили в течение 2015-2016 годов, основана на качественных методах исследования. Данные были получены с помощью социальных опросов и методом собственного наблюдения. Существуют практики, связанные с мифическими убеждениями на турецких свадьбах. В области выборки мы определили, что общество не осознает происхождения мифических убеждений, которые имеют место быть. Но традиция защищает свое существование посредством передачи культурного наследия.

Ключевые слова : Бозкыр (Конья), культура, брак, свадьба.

Giriş

Bozkır, Konya'nın en eski ilçelerinden biridir. Coğrafi konum itibarıyla Konya il merkezinin güneybatısında ve il merkezine 116 km uzaklıkta bir ilçedir. İlçenin tarihi milattan öncesine kadar uzanmaktadır. Günümüze kadar pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Bozkır, Torosların kuzey eteği ile Konya Ovası arasında kalan ve kente hayat veren Çarşamba Çayı'nın içinden geçtiği bir vadide yer almaktadır. Çok eski çağlara kadar uzanan bir yerleşim yeri olan Bozkır'da milattan öncesinden günümüze İsaurlular, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar gibi farklı unsurlar hüküm sürmüştür. Bozkır isminin, hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan, Selçuklular zamanında bölgenin hâkimi ve kenti fetheden Bozkır Bey'den geldiği rivayet edilmektedir.¹ Geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapan Bozkır, göç alan değil göç veren ilçelerimizden biridir. Bu sebeple dış kültürel etkilere

¹ Bozkır Kaymakamlığı, http://www.bozkir.gov.tr/default_B0.aspx?content=199 20.04.2016

kısmen kapalıdır. Başta bu özelliği olmak üzere insanının da gelenekçi yapısı dolayısıyla Bozkır'da, Türk âdet ve geleneklerinin, inançlarının zamanımıza kadar büyük oranda korunduğu yörelerimizdendir. Bozkır pek çok alanda olduğu gibi kültürel zenginliği ile de araştırmacıların dikkatini çekmektedir.

Geleneksel Türk kültürü içinde evlenme, en önemli geçiş ritüellerinden biridir. Bu araştırmamızda tarihî zenginliğine eş kültürel zenginliği ve çeşitliliği olan ilçemizden derlediğimiz folklorik ürünlerden Bozkır ve köylerindeki düğünlere dair tespit edebildiğimiz gelenek, âdet ve inanmalara yer verilecektir. Konumuzun disiplinler arası bir yönü olması açısından ilk önce şu tespitimizi ifade etmekte yarar vardır: İnanç, inanış, inanma gibi kavramlar çalışmamızda birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu konular maalesef çoğu aydınımız tarafından bile sadece “uydurma”, “hurafe”, “batıl inanç” gibi bir bakış açısıyla değerlendirilip küçümsenmektedir. Halk bilimci bir olgunun gerçek veya uydurma olduğunun peşinde değildir. Neden sonuç ilişkisi içinde laboratuvar ortamında deney yapmanın uğraşında da değildir. Kültürel gerçekliğin içinde yer alan halk inanışlarını inkâr etmek, yok saymak veya yok etmenin mümkün olmadığını görmekteyiz. Bunu aksini söyleyebilmek için Müslüman Türklerin ya da Müslümanların inanç dünyasında bugün tespit edilen ilahiyat dili ile hurafenin ve batıl inancın yaşamaması gerekirdi. Türk sözlü kültürünün ve halk edebiyatının ele aldığı bu konular halk felsefesi içinde anlamlı kendine has bir dünya görüşü düzleminde kendi mantığı doğrultusunda tutarlı hâle gelmektedir. Türk insanı açısından “inanılır” kabul edilen inançların ve ritüellerin yönlendirdiği sosyal-kültürel değerler doğrultusunda davranış geliştirerek hareket etmesi veya bunlara göre yaşamını biçimlendirmesi toplumun yaşayan açık ve net bir kültürel gerçekliğidir (Çobanoğlu 2003: 9).

Bilindiği gibi âdet ve inanmaların hayatın her döneminde halk üzerinde büyük yaptırım gücü vardır. Toplumsal ve kültürel değişiklikler âdet ve inanmaların değişmesine neden olur. Âdetler eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında kurulan bir bağlantı zinciridir. Âdetler statik değil dinamiktir. Çağın koşullarına göre kendilerini yenilerler (Artun 2011: 143).

Toplumların kültürel varlıklarını yaşatan ve yansıtan birçok unsur vardır. Bizim de ele alacağımız halk inanışları bunlardan sadece biridir. Folklorik kalıntılar toplumların kültür kodlarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Araştırmacıların “toplumsal kabullenme ve benimseme” olarak kabul ettikleri halk inançları, bünyelerinde barındırdıklarıyla bugün ile geçmiş arasında bir köprüdür.

İnsan hayatının önemli dönemleri vardır. İnsan, ana rahmine düştüğü andan itibaren bir evrenin içindedir. Birey doğumu ile birlikte bambaşka bir âleme geçiş yapmaktadır. Geçiş dönemi ve geçiş töreni terimini ortaya koyan (rites of passage), dolayısıyla onu ilk kez kullanan kişi olan Arnold Van Gennep'e göre geçiş töreni, “yer, durum (statü), sosyal pozisyon ve yaş ile ilgili değişmelere eşlik eden törenlerdir.” (Yeşil 2014: 39). Bu üç önemli geçiş dönemi şunlardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her biri kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın etrafında birçok inanç, âdet, töre,

tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler (Örnek 2014: 183). Geçiş dönemleri insan hayatının önemli “eşik”lerindedir. TDK sözlük anlamıyla eşik kelimesini altı farklı madde başı cümle ile açıklamaktadır. Bunlardan biri de “Başlangıç yeri, başlangıç noktası, yakını”dır (Türkçe Sözlük 2009: 657). Eşik, yani kapı (sınır) motifi, statünün değişimi ile ilgili ister üretimle, isterse de merasimlerle olsun törenlerde özel bir yer tutmaktadır. Eşik kelimesi dilimizde kendine deyimler ve ritüeller başta olmak üzere geniş bir alanda yer bulmuştur. Eşik atlamak, eşiğine yüz sürmek, eşiğini aşındırmak gibi deyimlerin yanında bazı tarikat veya inanç guruplarında, o inanca ait tekke, türbe, dergâh gibi yerlere girilirken geçişte eşik öpülerek kutsal sayılan mekâna girilmektedir.

Özellikle geçiş döneminde yapılan bu inanç ve ritüellerin amacı vardır. Bu da kişinin “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre insan geçiş dönemlerinde güçsüzdür ve zararlı etkilere açıktır (Örnek 2014: 183). Geçiş dönemlerinin önemli safhalarından olan evlenme sosyal hayatımızı etkileyen geleneklerdendir. Sosyal âdetlerimiz arasında düğünler kültürel değişmelerin ve etkileşimlerin fazla yaşandığı kentlerimizde farklılık arz etmektedir. Tek düze bir formda etkinlikler tertip edilmektedir. Anadolu düğünlerinde ise özde bir farklılık yoktur. Farklılıklar sosyal, ekonomik ve coğrafi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Hamit Zübeyir Koşay ve Sedat Veyis Örnek’in tasniflerinden hareketle Anadolu Türk düğünleri içinde Konya düğünlerini Ali Yakıcı şöyle sınıflandırmaktadır:

1. Evlenme çağı ve evlenme arzusunu belirtme.
2. Dünür gezme (görücülük)
 - a) Kız bakma b) Kız beğenme c) Kız isteme (dünür olma) d) Kız ve oğlan evi tarafından oğlan ve kız ile ailelerinin soruşturulması.
3. Söz kesme (şerbet içme, tatlı yeme).
4. Nişan
 - a) Yüzük takma b) Dürü götürme b) Çetnevir yeme d) Askıya çıkma, e) Çeyiz götürme (çeyiz asma).
5. Düğün
 - a) Düğün hazırlığı b) Davetiyelerin dağıtımı (okuntu) c) Karşı ekmeği d) Tirit dökme e) Zamakbaşı, seçmenbaşı, yiğitbaşı, efebaşı veya bayraktar seçimi f) Kına g) Zamak ı) Düğün yemeği i) Gelin alma j) Gelin bakma k) Dinî nikâh l) Gerdeğe katma m) Yüz açımı ve el öpme (Yakıcı 1992: 29).

Evlenme

Neslin devamı ve sağlıklı toplumların ortaya çıkması bakımından aile kurumunun oluşması şarttır. Geleneksel toplumlarda evlilik, sadece bireyin hayatında önemli bir zaman değil, toplum açısından da en önemli yapılardan biridir. Toplumun en küçük birimi aile, evlilik müessesesi ile sağlanmaktadır. Evlilik, temelde aile olarak bilinen yapıyı oluşturmak, türün devamını sağlamak,

toplumca kabul edilebilir olan ve tartışmaya yol açmayan bir şekilde temin etmeye yarayan, iki karşı cins arasında kurulan cinsel ve ekonomik birtakım olarak tanımlanmaktadır. Birtakım amaç, eylem, güdü ve gereklilikler çerçevesinde gerçekleşen toplumsal hayatın hemen hemen bütün yönlerine etki eden, onları tamamlayan bir unsurdur. Evlilik bu ilişkileri düzenleyen bir kurumdur (Emiroğlu ve Aydın 2003: 293). Evlilik, toplumların devamını ve soylar arası bağ kurmayı sağlayan sosyal bir mekanizmadır. Tarihte onlarca güçlü devlet kuran Türklerin bu kabiliyetlerinin ardında yatan nedenlerden biri de sağlam atılan aile temelleridir. Aile yapısının en önemli kişilerinin başında kadın gelmektedir. Kadın, ailenin direği, yuvayı kuran olarak görülmüş, her dönemde büyük önem verilmiştir. Anadolu'nun her bölgesinde olduğu gibi Bozkır'da da evlenme insanların hayatında merkezi bir konumda durmaktadır. Çalışmamızda Bozkır'dan derlediğimiz folklor ürünleri içinde düğün geleneklerini değerlendireceğiz.

Evlenme Arzusunu Belirtme

Evlilik isteğinin ortaya konması, bir iradenin tecellisinin ilk adımı olarak kabul edilmektedir. Bozkır ve köylerinde evlilik isteği bazen evlenecek bireylerden, bazen de evlilik çağındaki gençlerin ailelerinden gelmektedir. Genç kızların evlenme talebinde bulunmaları yörede toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Erkeklerin evlenme isteklerini ise babaya doğrudan değil, ima yoluyla veya anne aracılığıyla söyledikleri bildirilmektedir (KŞ4).

Evlilik bir erkek ve bayanın aile kurmak için kanunen birleşmesine verilen addır. Sosyal bir kurumdur. Bu geleneğin kız isteme, nişan, nikâh, düğün gibi ritüelleri vardır. Her bir dönemin içinde de halk inançlarını görmek mümkündür. Saha çalışmalarından edindiğimiz bilgilere göre eskiden yapılan âdetlerin günümüzde pek çoğunun yaşatılmadığını görmekteyiz. Evlilik çağı gelmiş gencin evlenme isteğini belli etmesi için babasının ayakkabısına çivi çakması, yemekte kaşığı pilavın ortasına saplama gibi âdetlerin yörede artık görülmediği anlatılmaktadır (KŞ2, KŞ4). Günümüzde erkek belli kriterleri sağlamıyorsa bunları yapsa da pek bir anlam ifade etmemektedir. Bunlardan biri gencin askerliğini yapmış olması veya ekonomik açıdan ailesini geçindirecek bir gelire sahip olmasıdır. Rivayete göre eskiden evlenmek isteyen kızlar evin damına çıkarak “er mavk” diye kedi gibi miyavlardı. Bunu yap(a)mayan kızlara geleneğe göre dünür gelmez. Kızın birisi onur meselesi yapıp dama çıkıp kedi gibi ses çıkarmaz. Aradan yıllar geçer, kızın tüm akranları evlenip çoluk çocuğa karışır. Kızcağız gelenekle fazla inatlaşmaya artık dayanamaz. En sonunda kız, dama çıkar ve “Âdetiniz kuruşun, er mavk!” der (Tosun 2003: 317). Kızın bedduasından mıdır, yoksa bu bir efsane midir bilinmese de bugün Bozkır'da böyle bir geleneğin izlerine dahi saha araştırmamız esnasında rastlayamadık.

Kız İsteme-Söz Kesme

Anadolu'da geleneksel toplumlarda evlenme girişimi “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler ilk önce yakın çevrelerinden, komşularından ve akrabalarından başlayarak gelinlik kız ararlar (Örnek 2014: 263). Yörede gelin adayı belirlemede erkek, gözünün gördüğü

gönlünün sevdiği bir kızı aile büyüklerine bildirmemişse evin söz sahibi hanımları uygun gördükleri bir kız ile oğlanı görüştürüp tanıştırlar. Evlenecek erkeğe kız aramak, kız bakmak için uygulanan bu yönteme “görücülük” ya da “görücüye çıkma” adı verilmektedir. Her iki tarafın da rızası alınınca kız isteme merasimlerine başlanır. Kız isteme, seçilen gelin adayını, önce yakın çevreye daha sonra da topluma onaylatmanın ilk adımıdır. İnsanlık tarihi boyunca evlilik kurumu, toplumsal normlar ve kanunlarla sürekli korunan özel bir kurum olmuştur (Yolcu 2014:182).

Her toplum kendine has normlarını geliştirerek âdet, inanç ve uygulamalarını üretmiştir. Bozkır veya köylerinde nadir de olsa kız istemeye davetsiz gidildiği de görülmektedir (KŞ3). Kız istemek için ziyarete gelen davetsiz misafir içeri alınır, sıradan bir şekilde ağırlanır. Kızını vermeye gönlü olmayan ev sahibi, gönülsüz oldukları için gelinlik çağına gelmiş kızına misafirleri için hizmet ettirmez. Kızın annesi misafirlere arkasını dönüp konuşur ve tekrar gelmesinler diye surat asar. Ancak kız evi tarafından bir davet olunmuşsa gelen misafirler hoş karşılanır, en güzel şekilde ağırlanır (KŞ2). Gelenler kızın yürüyüşünden, kahve ikramına, boyuna posuna, evinin temizliğine varıncaya kadar gözlem yaparlar. Hayırlı bir iş için geldiklerini söyleyen misafirlere kız tarafı hemen cevap vermez. Kız tarafı “Nasıpse olur, bir de kızın fikrini alalım.” gibi dünürü küstürmeyen sözlerle karşılık vermektedir. “Kız evi naz evi” anlayışı gereği erkek tarafı birkaç kez gelip gider. En sonunda kız tarafından söz alınır. Erkek tarafı bir Perşembe akşamı aile büyükleri ve varsa dünürücü başıyla birlikte kız istemeye giderler (KŞ3). Gelin adayı arama ritüeli kız isteme işlemi olumlu sonuçlanmışsa tamamlanır. Sonrasında aday aramanın tamamlandığı ve tespit edilen adayın gelin olacağına karşılıklı olarak topluma ilan edileceği, söz kesme adı verilen bir tören düzenlenir. Aynı zamanda bu ilan iki ailenin ön görüşmelerde kalın, mihr, takı, yeni evlenecek çiftin yaşayacakları yer vb. konular üzerinde de anlaşmaya varılmasının bir sonucudur. Aile yakınlarının dışında başka kişilerin de katıldığı söz kesme, töresel sözlü bir ahitleşmedir.

Nişan

Kız istenip söz kesildikten sonra artık sıra nişana gelmektedir. Nişan, kız istemeden sonra ve düğünden bir önceki aşamadır. Kıza talip olmanın, dünür gitmelerin olumlu sonuçlandığı evlenme yolunda gerçekleşen ve topluma açık olarak yapılan bir törendir. Uygulamalarda bazen nişan ve kına gecesinin birlikte yapıldığı da görülmektedir. Kız ve erkek tarafı aralarında uygun gördükleri bir gün kararlaştırıp eş dost yakın çevrelerini davet ederler. Nişan gününden önce gelinlik kıza hediyeler almak için köylerden Bozkır’a veya Konya’ya gidilmektedir. Buna esbap (asbap) bozma adı verilmektedir. Gelin kız için alınan hediyeler altın, takı, elbise vb. eşyalar paketlenir ve bohça içerisinde nişan gününde erkek tarafından seçilen kimseler vasıtasıyla türkülü, manili, sazlı-sözlü kız evine iletilir. Gelen bu hediye paketleri de nişanda misafirlerin huzurunda tek tek açılarak davetlilere gösterilmektedir. Nişan esnasında kadınlar kendi aralarında müzik eşliğinde veya içlerinden birinin söylediği şarkılarla oyunlar oynar. Özel hazırlanan yemişler ve şerbet ikramı yapılır (KŞ2, KŞ4).

Nişan ve Söz Kesme İle İlgili Bazı İnanmalar:

Yörede nişan ve söz kesme ile ilgili bazı inançlar günümüzde özellikle kadınlar arasında etkisini korumaktadır (KŞ2, KŞ3). Bu inançlardan bazıları şunlardır:

Kız evine gidildiğinde araya soğukluk girmesin diye soğuk su içilmez.

Nişan yüzüğünü anne-baba, kayınvalide-kayınbaba takarsa evlenecek gençlerin mutlu olmayacağına inanılır.

Dünürcü başı kız istemeye giderken işin tatlı sonuçlanması için cebinde tatlı şeyler taşır. Yine dünürcü başı gelinin koyun gibi uslu huylu olması için nişanda cebinde koyun giliği (tezek) taşır (Ülker 2003: 54).

Düğün

Yapılarına göre eski Konya düğünlerini Ali Yakıcı üç başlık altında ele almaktadır. Bunlar: Sade düğün, tas açma ve kına düğünüdür. Sade düğün evlenme gününden bir gün önce veya aynı gün aile içinde yapılmaktadır. Tas açma düğünü daha çok zengin aileler arasında yaygındır. Bu bazen evlenme haftasında olabileceği gibi bazen de on beş gün önce başlar. Misafirler getirdikleri “bırakıntı” adı verilen para ve altın gibi hediyeleri düğün evindeki büyükçe bir tasa bıraktıkları için bu düğüne tas açma adı verilir. Düğünler arasında daha yaygın olanı ise kına düğünüdür (Yakıcı 1992: 28).

Bozkır ve köylerinde düğünler, salon düğünleri ve ev düğünleri olarak iki farklı şekilde yapılmaktadır. Salon düğünleri kasaba ve köylerde yaygın değildir, neredeyse yoktur. Düğün, Cuma öğleden sonra kurban kesilerek bayrağın dama dikilmesi ile fiilen başlayıp Pazar yatsı namazına, damat katımına adar devam eder. Dama dikilen bayrak düğünün başladığına işarettir. Bayrak asmanın iki anlamı vardır. Bunlardan birincisi köyde düğün evinin yerini bildirir. İkincisi ise köy içinden ve dışından gelenler veya bir vesile ile oradan geçmekte olanlar, okuntu (davetiye) ulaşanların ve ulaşamayanların kısacası herkesin davet edildiği anlamını taşımaktadır. Dışarıdan gelen davetli misafirleri önce bayraktar evden uzak bir noktada bazen köyün girişinde karşılayıp düğün evine getirir. Bayraktar cumartesi sabah erkenden her evi bir bir dolaşarak şeker, ıslatılarak kavrulmuş nohut (tuzlu kara) vb. yiyeceklerle davet (buyruntu) eder. Konu komşu, eş dost, akrabaya yakınlığına ve statüsüne göre okuntular dağıtılmaktadır. Cuma öğleden sonra başlayan düğün Pazar damat (güveyi) katımına kadar çeşitli eğlence ve oyunlarla sürmektedir. Müzik, Bozkır düğünlerinin önemli bir parçasıdır. Düğün sahibinin ekonomik durumuna göre bu bazen bir Bozkır Ekibi’nden oluşmakta, bazen de org ve bağlamasından müteşekkil tek kişilik bir çalgı ekibinden oluşmaktadır. Bunun yanında halk arasında “Mevlidli” düğün diye tabir edilen düğünlerde müzikli eğlenceler yerine ilahi, Kur’an ve Mevlit okunmaktadır (KŞ1).

Düğün evinde Cuma gününden itibaren kazanlar kaynar, az da olsa erken gelen misafirler ve köyden gelenler için yemekler verilir. Gerçek düğün yemeği ise Pazar sabahı başlar ve öğlene kadar devam eder. Pazar günü yemek verilmeden önce kazanlar dualarla açılır, açılır ve garsonlara bahşişler verilir.

Düğünlerin Zamanı

Eskiden düğünler için bağ bozumu, harman sonu gibi hasatın yapıldığı, mahsulün satıldığı, işlerin bittiği zaman dilimi olan sonbahar mevsimi özellikle tercih edilmekteydi. Ancak bu durum günümüzün değişen ve gelişen ekonomik şartlarından dolayı geçerliliğini tam anlamıyla korumamaktadır. Günümüzde düğünler için daha çok yaz ayları tercih edilmektedir. İlçe ve köylerdeki nüfusun pek çok yakınının özellikle İstanbul ve Avrupa’da yaşaması nedeniyle tatil zamanı olan yaz mevsimi belirlenmektedir. Düğün zamanını kız ve oğlan tarafı belirlerken bağ-bahçe ve tarımla uğraşan halk hem işlerin bitmesini hem yakınlarının düğüne katılımını ve daha da önemlisi düğün yapacak parayı elde etmek için ekin, harman ve yetiştirdiği ürünlerin satımından elde edeceği geliri hesap etmektedir (KK1). Her düğün sahibi evinde düğün yapmamaktadır. Evlerin dışında salon düğünü olarak adlandırılan düğünler de yapılmaktadır. Köylerde düğün salonu bulunmadığı için Bozkır ilçe merkezi veya il merkezi salon düğünleri için mekân olarak seçilmektedir.

Düğünlerde genellikle damat tarafında hem gündüz hem de gece olmak üzere çeşitli eğlenceler düzenlenmektedir. Sazlı sözlü oyun havaları eşliğinde kaşık oyunları başta olmak üzere çeşitli yarışmalar da tertip edilmektedir. Damadın yakın arkadaşları, akrabaları ve nadir de olsa dışarıdan gelen davetliler bu oyunlara iştirak etmektedir. Gençler bu oyunların vazgeçilmez elemanlarıdır. Kadınların ve erkeklerin aynı ortamda oyun oynamaları toplum tarafından pek hoş karşılanmamaktadır. Yörede açık hava düğünü olarak yapılan ve uzun süren düğün ve evlenme geleneklerinde düğün sırasında birtakım eğlenceler, yarışmalar, oyunlar tertip edilmektedir. Düğün sırasında icra edilen bu oyunlar insanların bir arada geçirdikleri vakitleri eğlenceli hâle getirmektedir. Bu oyunların birçoğu düğünlerle özdeşleşmiştir. Düğünler dışında oynanmazlar. Bozkır ve köylerinde gerçekleşen düğünlerde düğün sırasında, gündüzleri, geceleri, kız evinde, oğlan evinde, gelin almaya giderken, gelin aldıktan sonra olmak üzere oynanan oyunlar tespit edilmiştir. Şimdi burada onlardan örnekler vereceğiz:

1.Küllü Goca Oyunu

Kaynak şahıslardan aldığımız bilgilere göre artık düğünlerde oynanmayan bir oyundur. Kaynak şahıslarımızdan Abdullah Apa bu oyunu çocukluk yıllarında gençlerin ve yetişkinlerin oynadıkları bir oyun olarak anlatmaktadır. Erkeklerden birisi kadın kılığına girer ve ortaya çıkar. Başka bir erkek de üzerine bağladıkları ile kendini yaşlı adam tipine büründürür. Bu kişi, uzun takma sakal takıp boynuna da kül dolu bir heybe asar. Küllü Goca'nın omzunda kül dolu heybesi ve kolunda genç bir kadın vardır (kadın kılığına giren erkek). Küllü kocanın görevi yanındaki kadını korumaktır. Kadına kimseyi yaklaştırmaz. Küllü Goca yanına yaklaşan olursa “Küllü goca!” diyerek kadını kaçırmaya çalışanların üzerine kül atar (Ceran, 1998: 185). Bunun başka bir varyantını deve oyununda da görmekteyiz. Deve oyununda deve kılığına giren kimse ve devenin sahibi vardır. Devenin sahibi yaklaşanların üzerine kül atarak devesini korumaya çalışmaktadır (KŞ1).

2. Bahçe Kurma

Yabancı bir köyden gelin almak kolay değildir. Kendi köyü dışından gelin getirmek masraflı ve zahmetli bir işe talip olmaktır. Ayakbastı parası ile iş bitmemektedir. Ayakbastı parası muhtar ya da ihtiyar heyeti tarafından köy dışına gelin giden kızların düğünlerinde damadın babasından köyün hayır işlerinde kullanılmak üzere alınan paradır. Bahçe kurma, oyunlaştırılmış renkli bir âdettir. Köyün gençleri köylerinden başka bir köye gelin gidince bu oyunu uygularlar. Gelin ve damadın aynı köyden olmasında bu gelenek uygulanmaz. Köyün gençleri gelin almaya gelen konvoyu karşılamak üzere köyün girişine yolun ortasına bir masa ve etrafına muhtar odasından getirdikleri sıra ve sandalyeleri koyarlar. Gençler, bu masanın üzerine gelen misafirlere ikram edilmek üzere çerez, baklava, lokum, şeker, üzüm vb. yiyecekler hazırlar. Gençlerin öncelikli amaçları damadın babasını ve onun misafirlerini güzel bir biçimde ağırlayarak “hoş geldiniz ve hayırlı olsun!” demektir. Karşılaştığı bu güzel karşılama töreninden sonra kayınpeder veya onu temsil eden kimse gençlere bahşiş vermektedir. Verilen bahşiş beğenilmezse gençler ve kayınpeder arasında sıkı bir pazarlık başlar. Aksi takdirde köye girmeleri için yol verilmez. Bahşişle mutlu olan gençler bahçe adını verdikleri masanın etrafında damadın babası ile birlikte müzik eşliğinde oynar. Oyunun arkasından bahçe dağıtılarak yol düğün konvoyuna açılır.

Metin Ergun doğum ve ölüm törenlerine nazaran evlenme uygulamalarında mitolojik uygulamaların daha fazla olduğuna işaret etmektedir (Ergun 2014: 61). Geleneksel kültür evliliği önemli bir geçiş ritüeli olarak kabul eder. Bu geleneğin kökeni Teleütlerdeki benzer bir uygulamaya kadar götürülmektedir. Teleütlerde düğün alayı damadın köyüne giderken “kendi” ve “yabancı” toprakların varsayılan sınırında duraklar, kurban adanır ve burada “ıdık tag”a (kutsal dağ) hitaben dualar edilir. Teleüt düğünlerinde gelin damat evine götürülürken dualar okunurdu. Mitik bir uygulama olan bu ritüelin mekânın sınırlarını geçme anında söylenmesi dikkat çekicidir (Lvova, vd. 2013: 50).

3. Bayrak Çalma

Anadolu düğünlerinde düğüne başlama günü farklı olmakla birlikte düğün bayrağın dikilmesiyle başlar. Düğün sahibinin büyükleri, köyün imamı ya da Kur’an okuyabilecek bir kişi başta olmak üzere damadın yakın arkadaşları ve akrabaları oğlan evinde toplanarak dualarla, bazen kurban keserek bayrağı dama dikerler (Bozyiğit 1987: 78). Anadolu’nun birçok yerinde var olan bu gelenek Bozkır ve çevresinde yaşamaktadır. Düğün evinin belirlenmesi için oğlan evinin damına bayrak çekilmesi, bayrağı görenin davetli olsun olmasın düğüne gelmesini sağlamak içindir (Ataman 1992: 86). Bayrak, düğün sahibinin onurudur. Bayrak düğün olan köyde, mahallede, sokakta düğün sahibinin evini işaret etmektedir. Düğün bayrağı, okuntu (davetiye) alamayan veya bir vesile ile köyden gelip geçen yabancıların bile düğüne davet edildiğinin de sembolüdür. Düğünlerde iki tane bayraktar olur. Biri asıl bayraktar olurken diğeri onun yardımcısıdır. Bayraktar, TDK sözlükte bayrağı taşımakla görevli kimse (Türkçe Sözlük 2009: 228) olarak tarif edilirken Derleme Sözlüğünde düğünü idare eden kimse (Derleme Sözlüğü/C.I

2009: 583) olarak tarif edilmektedir. Bayraktarın bayrağı korumanın ve düğünü idare etmenin yanında başka görevleri de vardır. Bu sebeple sürekli bayrak başında nöbet tutamazlar. Düğüne gelen misafirlerle ilgilenmek ve düğün sahibinin vereceği başka vazifeleri yerine getirmek gibi diğer vazifeleri de vardır. Bayraktar ne iş yaparsa yapsın gözü kulağı bayrakta olmalıdır. Bayrağı sahihsiz gören gençler, bayrağı indirmeyi başarmışlarsa bayrağı saklarlar. Sonra haber gönderdikleri bayraktar ile çetin bir pazarlığa tutuşurlar. Bayrağı bir an evvel dama yeniden dikmek zorunda olan bayraktar çaresiz isteklerini kabul eder. Ağır taleplerde ise ya bir uzlaştırıcı devreye girer ya da kavga kaçınılmaz olur.

4.Nişan Atma

Düğüne katılan yetişkin erkekler tarafından oynanmaktadır. Oyun yeri oğlan evidir ve gelin almaya gitmeden önce testi, kütük vb. bir hedefe ateş etmek suretiyle oynanır. Tehlikeli bir oyun olduğu için kimsenin zarar görmemesi için uygun bir alan seçilmektedir. Belirlenen alanın uygun bir yerine nişan tahtası dikilir ya da testi konulur. Hedefi vuran atıcılar düğün sahibinden bahşiş kazanırlar. Alınan bahşişler para olabileceği gibi horoz, koyun, keçi vb. mükâfatlar da olabilir (KK1).

5.Gülle Atma

Bu oyun düğündeki yetişkin erkekler arasında oynanmaktadır. Bazen büyüklerini taklit eden çocukların da kendi aralarında bu oyuna benzer oyunlar oynadıkları görülmektedir. Gençler, güllere benzeyen ağır bir taşı en uzağa atmak için birbiri ile yarışır. Taşı en uzağa atan kimse yarışın kazananıdır. Birinci olan kişi damadın babasından ödülünü veya bahşişini alır.

6.Damadı veya Damada Ait Bir Eşyayı Kaçırma

Damat, düğün günü sağdıç ile beraber tıraş edilir ve sonrasında da dualarla elbiseleri giydirilir. Eskiden damadın elbise merasiminden sonra dinî nikâh kıyılmakta ve burada otuz iki farz sorulmaktaydı. Damat bu dinî sorulara cevap verinceye kadar nikâh kıyılmazdı. Sağdıçlar, damadı bu sınava hazırlaması için damadın evli arkadaşları arasından seçilmektedir. Sağdıç sadece bunları öğretmekle görevli değil aynı zamanda damadı koruyup kollamakla da görevlidir. Sağdıç, damadı ve damadın eşyalarını, kaçırmak isteyenlerden korur. Damadı kaçıramayanların son umudu Pazar yatsı namazındadır. Yatsı namazına camiye giden sağdıç ve damat, camiden ayakkabısını varsa başka eşyasını çaldırmamaya gayret eder. Bu oyunu uygulayıcıların amacı damada ait bir eşyayı götürüp karşılığında sağdıçtan bahşiş istemektir (KŞ4).

Uygulamalar ve İnanmalar

Bozkır ve köylerindeki düğün geleneklerinde gelinin yabancılığını ortadan kaldırmaya ve “kendi” insanı hâline getirmeye yönelik törenler, inançlar ve ritüellerin ortaya çıktığı görülmektedir. Anadolu’nun pek çok yöresinde görülen bu tip uygulamalar eski Türk geleneklerinde gelinin “yabancılığını” gidermek amacıyla yapılmış olan saçların, kesilen kurbanların, okunan duaların izlerini taşımaktadır. Evlenme evrelerinde ortaya konan inanç ve uygulamalar neticesinde gelin, “yabancı” olduğu bir topluluğa (aile) dâhil olarak yeni ailesi için “tanıdık/kendi” olmaya başlarken gelin çıktığı baba ocağı için “yabancılık”

başlamaktadır (Ergun 2014: 66). Mitik inançların topluma bıraktığı birtakım izler evlilik aşamaları ile karşımıza çıkan inanç ve uygulamalarda kendini göstermektedir. Gelin, damat evine geldiğinde ev iyeleri, ata ruhları ve doğada bulunan körmöslerin olası gazabından duyulan korkular da bazı uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bu sebeple gelin baba ocağından, damat evine giderken veya yeni evine geldiğinde uygulanmakta olan sakınmalar dikkat çekmektedir. Örnek olarak gelinin yüzünün duvakla kapatılmasını verebiliriz. Duvakla kapatılan gelinin yüzünü kimse göremez. Duvak, gelini yakınlarından veya uzaktan gelecek tehlikelere karşı korumaya almanın sembolik bir karşılığıdır. Gelin damat evine gelince evde yapılan uygulamalar ile gelin, ev iyeleri ve ata ruhları arasındaki “yabancılık” giderilmektedir (Yolcu 2014: 276). Ayrıca yabancıların veya kendinden olanların “nazar”ından sakınmak için uygulanmaktadır. Geleneksel aile yapılarının hâkim olduğu toplumlarda doğum ve ölüm gibi geçiş dönemi eşiklerinde yeni âleme hazırlık-kaçınma amaçlı ritüel ve büyüsel işlemler yapılmaktadır. Nohut, kuru üzüm, buğday, metal para vb. karışımlardan oluşan çerez tabağı gelin damadın evine gelince attan/arabandan inerken gelinin başına doğru serpilir. Sembolik anlamlar taşıyan ürünler üzerinden insan yaşamı arasında bir benzerlik kurulmaktadır. Bu uygulama ile bolluk, bereket, tatlılık ve neslin devamını sağlayacak üretkenlik, yörede yetişen kıymetli ürünler üzerinden kültürel sembolik kodlar oluşturulmaktadır. Geçiş döneminin bir parçası olan evlenme için de benzer amaçlı pratikler ve inançlar tespit edilmiştir. Bunlardan bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Gelin oğlan evine geldiğinde arabadan inmez². İndirmelik ister. Kayın babası tarla, koyun, keçi, dana, inek gibi doğumla üreyerek çoğalan bir hayvanı bahşiş (indirmelik) verir. Çünkü verilenler gibi gelinin de geldiği evi bereketlendireceğine ve soylarını devam ettireceğine inanılır.

Damat gelin inince, damdan bir kabın içine konan metal para, buğday, şeker karışımı serpilerek gelinin aileye tatlılık bolluk ve bereket getireceğine inanılır.

Gelin yeni evine gelince içi su dolu testi gelinin önüne konur ve gelin tarafından kırılması beklenir. Buradaki amaç karı-kocanın hayatı su gibi berrak ve akıcı olmasının temennisidir. Testiyi kıramayan gelinin beceriksiz olacağına inanılır ve ayrıca gelinin cesareti de ölçülmüş olur.

Kayınvalide, hazırladığı yağ ve balı geline verir. Yeni evine gelinlikle giren gelinden bunları kapı eşiğine sürerek eve girmesini ister. Burada eşiğin kutsallığının yanında geline el veren kayınvalide de dikkat çekmektedir. Bu sebeple halk arasında gelin, “kaynananın toprağı” olarak kabul edilmektedir. Bundan maksat gelinin dili tatlı olsun, yağlı ballı muhabbet dolu bir hayat sürsün inancıdır.

Gelin geldikten sonra damat ona eve kadar eşlik eder. Ardından gelini eve bırakan damat sağdıç tarafından başka bir eve götürülür ve cemaatle camide yatsı namazı kıldıktan sonra “güveyi katımı”na kadar eve gelmezler. Oğlan evine gelen

² Gelinler, geçmişte at ile baba evinden götürülmekteydi. Katırın zürriyeti olmadığı için gelinin de zürriyetsiz olacağına inanıldığından gelin katıra bindirilmezdi.

gelinin kucağına özel seçilmiş genellikle erkek bir bebek verilir. Böyle yapılıncı gelinin doğacak çocuğunun verilen bebeğe benzeyeceğine inanılır. Gelin kucağına verilen bebeğin annesine çeyizinden bir hediye veya para, elbise vb. hediyeler verir.

Kız evine düğün konvoyu tarafından gelin alınmaya gidildiğinde bayraktar en öndedir ve kız evine ulaştığında bayrağı kız evinde uygun yüksek bir yere diker. Kızın babasından ya da yakın akrabalarından bahşiş almadan çıktığı yerden inmez. Bu hediyeler havlu, elbise, para gibi farklı nesnelere olabilir.

Kız evinden gelin almaya gelen oğlan evi büyükleri kilitli bir kapı ile karşılaşırlar. Bu kapı kızın yakın akraba veya arkadaşları tarafından kilitlenmiştir. Bahşiş alınmadan kapı açılmaz. Bu ritüeller tamamlandıktan sonra gelin babasının evinden çıkarken kötü huyların burada kalsın diye kapının arkasına tükürür.

Gerdek gecesi damat tarafından atılan iki el ateş gelinin bakireliğini ve her şeyin yolunda gittiğini ifade eder. Beklenmedik bir durumla karşılaşırsa eskiden gelin, eşeğe ters bindirilip babasının evine gönderilir (Tosun, 2003: 326) veya kız evinden gelen baklava tepsisinin ortası yuvarlak bir şekilde boşaltılarak tepsi geri gönderilir.

Eskiden gelinin başına uğur getirmesi ve aile hayatının aydınlık olması için ayna takılmaktaydı.

Gelin kapıdan girerken seccade serilir eğer gelin seccadeyi toplayarak girerse terbiyeli ve kabiliyetli, dürmeden girerse kabiliyetsiz olduğuna inanılır (Ülker, 2003: 61).

SONUÇ

Düğünler geçmişten günümüze sosyal hayatın içinde varlığını canlı bir biçimde sürdürmektedir. Düğün merasimleri birlik-beraberlik, kaynaşma ve dayanışma gibi sosyal dokuyu oluşturan işlevlerinin yanında eğlence fonksiyonu da yerine getirmektedir. Hem İslamî inancın hem de İslam öncesi Türk inançlarının izlerini yansıtan geleneksel düğünlerimiz ortak kültür kodlarımızı barındırmaktadır. Kırsal kesimlerde gerçekleşen düğünler, salon düğünü diye tabir edilen kent merkezlerinde düzenlenen düğünlere nazaran katılımın daha fazla olduğu, eğlencenin ve oyunların daha çeşitli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ilçe merkezinde yapılan düğünlerde görülen geleneksel değişimlerin köy düğünlerinde daha az olduğu tespit edilmiştir. Köylerde yapılan düğünlerde belli değişikliklere rağmen birçok gelenek ve görenek hâlâ canlılığı korumaktadır.

KAYNAKLAR

- Artun, Erman (2011), Türk Halkbilimi, Adana: Karahan Kitabevi.
Ataman, Sadi Yaver (1992), Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bozyiğit, Ali Esat (1987), “*Düğünlerimizde Bayrak Geleneği*”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, s. 67-84, Ankara: HAGEM Yayınları Başbakanlık Basımevi.

Ergun, Metin (2014), “*Düğün Kavgalarının Mitolojik Kökenleri*”, Millî Folklor, S. 101, s.60-72.

Çobanoğlu, Özkul (2003), Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara: Akçağ Yayınları.

Derleme Sözlüğü (2009), C.I, Ankara: TDK Yayınları.

Emiroğlu, Kudret; Aydın, Suavi (2003), Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Lvova, E. L.; vd (2013), Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Görüşleri Kainat ve Zaman Nesnelere Dünyası, (çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (2014), Türk Halkbilimi, Ankara: Bilgesu Yayınları.

Tosun, Bekir (2003), Tarihte Bozkır ve Çevresi Taşbası, İstanbul: Eren Yayın Dağıtım.

Türkçe Sözlük (2009), Hzl. Şükrü Halûk Akalın- vd., 10. Bsk., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ülker, Ali Ulvi (2003), Kültür Diliyle Bozkır, İstanbul: Bozkır Çevresi ve Köyleri Yardımlaşma Derneği Kültür Serisi Yayınları.

Yakıcı, Ali (1992), “*Anadolu Düğün Geleneğinin Sosyal Hayata, Sanata ve Edebiyata Etkisine Dair*”, Millî Folklor, S. 13, s. 28- 31.

Yeşil, Yılmaz (2014), Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri), Ankara: TC Eskişehir Valiliği Yayınları.

Yolcu, Mehmet Ali (2014), Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar, Konya: Kömen Yayınları.

Elektronik Kaynak:

Bozkır Kaymakamlığı

http://www.bozkir.gov.tr/default_B0.aspx?content=199erişim tarihi 20.04.2016

Kaynak Şahıslar (Sözlü Kaynak):

KŞ1: Abdullah Apa, Emekli Öğretmen, 72, 01.05.2016

KŞ2: Fadime Coşkun, ilkokul, 57, 18.02.2015

KŞ3: Keziban Çiçek, okuryazar değil, 80, 18.02.2015

KŞ4: Ayşe Gündüz, okuryazar değil, 63, 18.02.2015